

ВІДГУК

офіційного опонента
доктора економічних наук, професора
Тульчинської Світлани Олександрівни
на дисертаційну роботу Созанського Любомира Йосиповича
«Імперативи розвитку промисловості регіонів України в умовах
економічної глобалізації», представлену на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток
продуктивних сил і регіональна економіка

Актуальність теми дослідження

Оновлена Стратегія промислової політики Євросоюзу розглядає промисловість як основу економічного зростання, а відтак, ставить завдання щодо підтримки і зміцнення промислового лідерства Європи в епоху глобалізації, стрімких технологічних змін та посилення викликів щодо стійкості розвитку. Промисловий сектор економіки робить найбільший внесок у світовий товарний експорт (70 % його сукупної вартості), інновації (77 % обсягу науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт у приватному секторі) і підвищення продуктивності економіки (37 %), що є передумовами сталого економічного розвитку. Промисловість забезпечує відтворення всіх секторів економіки за рахунок масового виготовлення засобів виробництва та споживчих товарів, а відтак, уможливорює економічну стійкість країни загалом та зростання ВВП. Промисловість також забезпечує зайнятість у суміжних сферах, передусім у транспорті і торгівлі. У країнах ЄС одне робоче місце в переробній промисловості забезпечує створення близько 2 робочих місць в інших секторах, що формує базис для забезпечення соціально-економічного розвитку.

В Україні промисловість теж є ключовим сектором економіки, оскільки продукує понад 70 % вітчизняного товарного експорту і 18 % ВДВ. Частка великих платників податків (промислових компаній) у загальних податкових надходженнях до Держбюджету складала понад 40 %. Проте, у структурі ВДВ цього сектора національної економіки традиційно домінує добувна промисловість, а в структурі ВДВ переробної промисловості – два види низькотехнологічних виробництв (харчові і металургійні), тоді як частка машинобудування зменшилася у 3 рази. Ці та інші негативні тенденції знижують ефективність промисловості усіх регіонів України і економіки загалом, а залежність від сировинних секторів, продукція яких превалює у

вітчизняному експорту, посилює нестійкість та вразливість до коливань кон'юнктури на міжнародних ринках.

Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України завдала колосальних втрат національній економіці і, зокрема, її промислового сектору. Від воєнних дій найбільше постраждали виробничі потужності у високорозвинутих індустриальних регіонах (Донецькій, Запорізькій, Харківській, Дніпропетровській областях). Як наслідок, окреслені проблеми вітчизняної промисловості ще більше поглибились. За таких умов повоєнна відбудова української індустрії та забезпечення позитивної динаміки ефективного функціонування промислового сектора економіки регіонів має відбуватись на засадах докорінної технологічної модернізації, що, окрім іншого, передбачає оптимізацію структури промисловості за критеріями підвищення рівня технологічності, інноваційності та самодостатності виробництва (зниження імпортозалежності).

Наведене доводить незаперечно актуальність та важливість дисертаційної роботи Созанського Л.Й., причому як для економічної науки, так і для господарської практики.

Актуальність та важливість дисертації підтверджується також тим, що її положення використовувались при виконанні науково-дослідних робіт Державної установи «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього Національної академії наук України», зокрема, за такими темами: «Складові підвищення конкурентоспроможності промисловості Західного регіону в умовах вільної торгівлі між Україною і ЄС» (дисертантом розроблено методичний підхід до оцінювання конкурентоспроможності промисловості на мезо рівні), «Форми реалізації потенціалу розвитку переробних виробництв Західного регіону України» (дисертантом розроблено методичну платформу для визначення напрямків імпортозаміщення за сегментами споживання промислової продукції та обґрунтовано ключові проблеми та особливості розвитку вітчизняної деревообробної і легкої промисловості в регіонах України), «Розвиток машинобудування в Україні на засадах локалізації vs кооперації» (дисертантом розроблено методичний підхід до визначення ступеня локалізації виробництва і обґрунтовано пропозиції щодо нетарифного стимулювання розвитку українських машинобудівних компаній на засадах локалізації в умовах економічної глобалізації), «Наукові засади структурної трансформації промислового сектора економіки регіонів України» (дисертантом доведено закономірності впливу економічної глобалізації на структурні параметри переробної промисловості; розроблено методику діагностики структурних трансформацій промислового сектора економіки у регіональному вимірі; розроблено економіко-математичні моделі оптимізації технологічної

структури переробної промисловості за критеріями підвищення ефективності функціонування виробництв та інноваційності їх продукції), «Наукові засади формування моделі сталого ендogenous зростання регіонів України в умовах адміністративно-фінансової децентралізації» (дисертантом визначено напрямки розвитку ключових секторів економіки України в регіональному розрізі), «Методологічні засади smart-спеціалізації регіонів України» (дисертантом встановлено основні методичні помилки, допущені при стратегуванні економічного розвитку регіонів України до 2027 року; розроблено методологічний підхід до вибору потенційних сфер smart-спеціалізації на мезо рівні).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, представлених у дисертації

Ознайомлення зі змістом дисертації дозволяє стверджувати, що основні наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані дисертантом самостійно, є науково обґрунтованими і достовірними. На користь цього твердження можна навести такі аргументи.

По-перше, теоретично-пізнавальним базисом для формування та реалізації ключових етапів дослідження слугували теорії розташування промисловості А. Вебера, оптимального розміщення виробництва У. Айзарда, загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей Дж. Кейнса та його ідея «Про національну самодостатність», теорія порівняльних переваг Д. Рікардо, теорія абсолютних переваг А. Сміта, теорема Гекшера-Уліна (теорія співвідношення факторів виробництва), парадокс Леонтьєва, теорія «індустріального суспільства» Гелбрейта, теорія «постіндустріалізму» Белла, теорія стадій економічного розвитку У. Ростоу, теоретичні концепції, твердження, гіпотези лауреата Нобелівської премії з економіки Дж. Стігліца та інших науковців світового визнання.

По-друге, дисертант використав широкий спектр методів дослідження, серед яких загальнонаукові (аналізу і синтезу, гіпотетико-дедуктивний, системний підхід) – для обґрунтування загальної логіки дослідження, забезпечення його цілісності і спрямованості на досягнення поставленої мети); методи теоретичного пізнання в економіці (неокласичні, інституційні, еволюційні) – для обґрунтування концептуальних положень і пропозицій щодо розвитку промисловості регіонів України; прикладні економічні і економіко-математичні (економічного аналізу, економіко-математичного моделювання) – для аналітичного обґрунтування певних елементів розроблених концептуальних положень, методичних і практичних рекомендацій їх реалізації.

По-третє, інформаційною базою дослідження слугували спеціальні нормативно-правові документи, статистичні дані Державної та регіональних служб статистики України, Головного управління статистики Польщі (GUS), Організації економічного співробітництва і розвитку (OECD), Європейської Комісії (Eurostat).

По-четверте, результати досліджень дисертанта отримали позитивні оцінки в ході їх апробації на 40 міжнародних і вітчизняних науково-практичних конференціях і семінарах.

Наукова новизна отриманих результатів та їх цінність для науки і практики

Отримані в ході дослідження нові наукові результати сприяли вирішенню важливої науково-прикладної проблеми – обґрунтуванню імперативів розвитку промисловості регіонів України в умовах економічної глобалізації.

До найвагоміших *фундаментальних* нових наукових результатів, отриманих автором, можна віднести:

– емпіричне доведення гіпотези щодо впливу економічної глобалізації на структурні параметри промисловості. Зокрема, на підставі аналізу 20-річних трендів показників функціонування промислового сектора економіки встановлено, що між індексом економічної глобалізації (де факто) і частками виробництв у структурах випуску і зайнятості переробної промисловості існує здебільшого високий чи дуже високий прямий (для домінантних виробництв) або обернений (для інших виробництв) кореляційний зв'язок. Таким чином, обґрунтовано, що економічна глобалізація посилює промислову спеціалізацію регіонів, проявом якої є збільшення частки домінантних виробництв у структурі випуску і зайнятості. Це дає можливість проектувати потенційні структурні зміни у переробній промисловості України у регіональному розрізі в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів;

– обґрунтування гіпотези щодо негативного впливу економічної глобалізації на рівень імпортозалежності промислових виробництв та інноваційності їх продукції. Встановлено, що між індексом економічної глобалізації (де факто) і часткою імпорту у витратах виробництв переробної промисловості існує здебільшого високий або дуже високий прямий кореляційний зв'язок, тоді як між індексом економічної глобалізації (де факто) і часткою інноваційної продукції в обсязі реалізованої промислової продукції, навпаки, – обернений кореляційний зв'язок. Таким чином, доведено, що економічна глобалізація збільшує імпортозалежність промислових виробництв та, водночас, знижує рівень інноваційності їх продукції. Ці постулати можуть слугувати науковим базисом для формування системи пріоритетів

імпортозаміщення на внутрішньому ринку промислових товарів і розробки регіональних програм розвитку інноваційних імпортозаміщувальних виробництв;

– виявлення закономірностей впливу технологічної структури випуску та імпортозалежності виробництв на ефективність функціонування промислового сектора економіки. За допомогою методів кореляційно-регресійного аналізу обґрунтовано наявність прямої залежності між зміною структурних параметрів (часток високо- і середньо-високотехнологічних виробництв та частки імпорту у структурі проміжного споживання) переробної промисловості та її ефективністю (часткою ВДВ у випуску). Розроблено детерміновані економіко-математичні моделі оптимізації структури випуску, ВДВ і проміжного споживання усіх виробництв (розв'язані методом лінійного програмування) за критеріями підвищення технологічності і зниження рівня імпортозалежності переробної промисловості у напрямку підвищення її ефективності до бажаного рівня;

– виявлення закономірностей впливу рівня інноваційності продукції на зайнятість і оплату праці у промисловому секторі економіки. За допомогою методів кореляційно-регресійного аналізу обґрунтовано залежність між часткою інноваційної продукції в обсязі реалізованої промислової продукції і часткою промисловості у середній зайнятості в економіці. Методом Альмона побудовано дистрибутивно-лагову модель залежності індексу середньомісячної заробітної плати штатного працівника промисловості від зростання індексу інноваційності продукції. Отримані наукові результати є методологічним базисом для розробки регіональних стратегій у частині забезпечення соціально-економічного і промислового розвитку;

– розробку детермінованих економіко-математичних моделей оптимізації технологічної структури реалізованої промислової продукції та інноваційної продукції у розрізі виробництв переробної промисловості за критеріями підвищення рівня інноваційності продукції. Результати моделювання формують науковий базис для довгострокового планування, оскільки дозволяють обирати такий цільовий функціонал оптимізації (рівень інноваційності продукції), при якому заробітна плата у промисловості регіону досягне бажаного значення.

Серед нових наукових результатів дослідження, які мають значну *прикладну цінність*, варто виділити такі:

– методологічний підхід до визначення ступеня локалізації виробництва за окремими сегментами, який базується на розрахунку частки вітчизняної складової у кожному з базових елементів секторальної структури

витрат (проміжного споживання) у промисловості та, зокрема, машинобудуванні. Запропоновані рівняння створюють математичний базис для моделювання структурних параметрів проміжного споживання машинобудівних виробництв у розрізі окремих елементів (продукції та послуг усіх видів економічної діяльності) за величинами їх часток у відповідній структурі. Результати такого моделювання, своєю чергою, дозволяють ідентифікувати ключові елементи витрат та вагомості вітчизняної складової у них для формування стратегічної номенклатури машинобудування на регіональному рівні;

– методичний підхід до визначення векторів структурної трансформації промислового сектора економіки у регіональному вимірі за множиною 12 показників-стимуляторів, які відображають рівень виробничо-трудової, інвестиційної та інноваційної активності, а також рентабельності діяльності суб'єктів господарювання. Особливість цього підходу полягає у поєднанні показників поточного стану і результатів діяльності промислових підприємств (у регіональному розрізі) з індексами динаміки їх розвитку за 10-річний період, узагальнених інтегральним показником. Це дає можливість порівнювати фактичний рівень ефективності функціонування промисловості регіонів із попереднім (досягнутим у минулому періоді), діагностувати тенденцію зміни цього рівня і в підсумку – виявляти просторову трансформацію промислового сектора економіки;

– методологічні засади оцінювання конкурентоспроможності промислового сектора економіки регіонів, зокрема, розроблено мультиплікативну факторну модель для розрахунку коефіцієнта структурних переваг промисловості регіонів, який агрегує відповідні структурні детермінанти – показники часток промисловості у випуску, ВДВ і експорті ВДВ усіх видів економічної діяльності в регіоні, а також показник частки ВДВ у випуску промисловості. Застосування цього інструментарію формує базис для визначення перспективних напрямків розвитку промислового сектора економіки регіонів, а також верифікації їх конкурентних переваг;

– методичний підхід до розрахунку щільності міжсекторальних зав'язків і ступеня витратності переробних виробництв на основі використання даних матриці Леонтьєва (таблиці «витрати-випуск»), що дозволяє визначати вектори структурно-динамічних трансформацій у проміжному і кінцевому споживанні промислової продукції (вітчизняної та імпортової), а також у валовому нагромадженні основного капіталу. Емпірично доведено таку закономірність: що вища частка власної продукції того чи іншого виробництва переробної промисловості у структурі його витрат (або проміжного споживання), тим довші ланцюги створення ВДВ та повніший технологічний

цикл цього виробництва. Відтак, показник частки власної продукції у проміжному споживанні промислового виробництва можна вважати загальним індикатором стадійності переробки (первинної і вторинної) сировини. Такий підхід формує науково-методичну основу для визначення потенціалу розвитку переробних виробництв та поглиблення їх спеціалізації у регіональному вимірі;

– методологічний підхід до вибору перспективних напрямків смарт-спеціалізації промисловості на регіональному рівні, який передбачає верифікацію результатів статистичного ретроспективного (вертикального, горизонтального і секторального) аналізу за системою обраних показників (у розрізі видів промислової діяльності та окремих виробництв), а також експертних оцінок і побудову середньо- та довгострокових прогнозів розвитку економіки регіонів. Запропоновано систему індикаторів для розподілу потенційних напрямків смарт-спеціалізації промисловості регіону на три основні групи: фактичні та перспективні напрямки, середньо-перспективні напрямки і умовно-перспективні напрямки. Застосування розробленого підходу сприятиме модернізації структури промислового сектора економіки у регіональному розрізі на користь тих виробництв, які мають фактичний або перспективний інноваційний потенціал, є найбільш ефективними та конкурентними, а тренди їх розвитку корелюють із цільовими орієнтирами Державної стратегії регіонального розвитку;

– нормативно-правові засади державного регулювання регіонального промислового розвитку, зокрема: надано пропозиції щодо нетарифного стимулювання розвитку українських машинобудівних компаній на засадах локалізації в умовах посилення глобальних викликів, міжнародної конкуренції та відкритості ринків; запропоновано множину інструментів (фіскальних, організаційних та інструментів торговельної політики), спрямованих на зменшення ступеня імпортозалежності національної економіки в усіх сегментах споживання промислової продукції; надано пропозиції щодо забезпечення конкурентних умов для учасників внутрішнього ринку продукції легкої промисловості та обґрунтовано необхідність запровадження спрощених регуляторних процедур та інвестиційних стимулів для забезпечення розвитку вітчизняних підприємств легкої промисловості; розроблено організаційно-економічний механізм відновлення сировинної бази текстильних та інших переробних виробництв у регіонах України.

Практична значимість результатів дослідження

Результати дослідження формують науково-методичний базис для розробки і практичної реалізації нових перспективних напрямів регіональної

промислової політики в Україні. Основні розробки дисертанта впроваджено у практику управління на державному та регіональному рівнях, зокрема:

- Комітетом Верховної Ради України з питань європейської інтеграції – при розробці стратегічних документів розвитку промислового сектора економіки України в умовах поглиблення співпраці з ЄС (лист №04-17/16-1615 від 20.12.2016 р., лист №04-17/16-736 від 06.06.2017 р., лист №04-17/16-1633 від 07.12.2017 р., лист (№04-17/15-500 від 21.05.2018 р., лист №04-17/16-1290 від 19.11.2018 р., лист №04-17/16-348 від 04.06.2019 р.);

- Комітетом Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва – при розробці програмних документів розвитку окремих сегментів української переробної промисловості (лист №04-30/14-476/272882 від 28.12.2018 р., лист №04-30/28-118/62028 від 28.03.2019 р., лист №04-30/28-227/113432 від 18.06.2019 р.);

- Комітетом Верховної Ради України з питань економічного розвитку – при визначенні пріоритетів промислового розвитку у період повоєнної відбудови (лист № 04-16/14-2022/154646 від 14.09.2022 р., лист № 04-16/18-2023/92151 від 02.05.2023 р.);

- Підкомітетом з питань промислової політики Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку – при розробці засад державної політики інноваційного розвитку (лист №04-16/266 від 01.12.2021 р.);

- Міністерством з питань стратегічних галузей промисловості України – при розробці програмних документів щодо стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування в регіонах України (лист №20/1.5-10.4/6226 від 07.12.2021 р.);

- Міністерством економіки України (лист №3811-06/77786-07 від 02.12.2022 р.) при формуванні засад регіональної промислової політики;

- Міністерством розвитку громад і територій України – при обґрунтуванні перспективних сфер смарт спеціалізації промисловості регіонів України (лист №7/36.1/18949-20 від 26.11.2020 р.);

- профільними департаментами державних адміністрацій Волинської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Львівської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської і Чернігівської областей – при розробці регіональних програм і стратегій розвитку промисловості.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

За результатами досліджень дисертантом опубліковано 113 наукових праць, у тому числі 8 монографій (у співавторстві), 6 статей у виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 52 статті у наукових фахових виданнях України, 14 статей у виданнях інших країн, 12 наукових видань і наукових доповідей (у співавторстві), 21 тези доповідей у збірниках матеріалів конференцій.

Ознайомлення зі змістом опублікованих наукових праць свідчить про повноту відображення в них основних положень та результатів виконаного дослідження. Наукові положення, висновки і рекомендації, що сформульовані у дисертації, є ідентичними тим, які представлені в рефераті. Останній за своїми структурою і змістом відповідає дисертації. В рефераті адекватно розкрито мету, завдання та зміст дослідження, наукову новизну, апробацію основних наукових результатів та їх практичну значущість.

Повнота викладу основних результатів дисертаційної роботи відповідає вимогам п. 8 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197) та наказу Міністерства освіти і науки України «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» від 23.09.2019 р. № 1220.

Дискусійні положення та зауваження

Відзначаючи змістовність представленої дисертації, обґрунтованість її положень, значущість висновків і рекомендацій для розвитку економічної науки і господарської практики, вважаємо за доцільне висловити низку зауважень.

1. У дисертації представлено авторський методологічний підхід до обґрунтування перспективних напрямків смарт-спеціалізації промисловості на регіональному рівні і зазначено, що його реалізація сприятиме модернізації структури промислового сектора економіки регіонів України, що, своєю чергою, корелює з цільовими орієнтирами Державної стратегії регіонального розвитку. Однак, у тексті роботи відсутні приклади апробації даного підходу для окремих регіонів. Водночас ознайомлення з публікаціями дисертанта виявило, що відповідні розрахунки проводились для Харківської області. Ці матеріали доцільно було включити в роботу.

2. Висвітлені у другому розділі дисертації оцінки конкурентоспроможності, структурних переваг та ефективності діяльності промисловості регіонів України завершуються 2021 роком. Це об'єктивно, з огляду на відсутність новіших статистичних даних, однак, дисертанту необхідно було провести аналіз фактичних змін у конкурентних позиціях

регіонів під впливом війни та окреслити перспективи їх промислового розвитку у період повоєнного відновлення.

3. Поряд з оцінюванням результатів функціонування промислового сектора економіки українських регіонів за системою показників активності (виробничо-трудової, інвестиційної та інноваційної) і рентабельності діяльності варто було представити аналогічні показники для польських воєводств, з огляду на подібність структурних просторових трансформацій промисловості в Україні і Польщі, як зазначено в дисертації.

4. У третьому розділі роботи дещо порушена послідовність викладу матеріалу. Так, результати розрахунку ступеня локалізації машинобудівних виробництв за двома підходами наведено у підрозділі 3.2, тоді як формули, за якими було здійснено ці розрахунки, – у підрозділі 3.3.

5. Із тексту дисертації не зрозуміло, який вплив можуть мати авторські пропозиції до законодавства щодо нетарифного стимулювання діяльності вітчизняних машинобудівних компаній на засадах локалізації на регіональний промисловий та соціально-економічний розвиток.

6. Дисертантом обгрунтовано низку рекомендацій, спрямованих на покращення сировинного забезпечення розвитку виробництв легкої промисловості в регіонах України. Проте, в роботі відсутнє детальне дослідження сировинного потенціалу таких виробництв, як це було проведено для деревообробних виробництв. І загалом не зрозуміло, чому автор зосередив свою увагу на дослідженні саме цих двох сегментів переробної промисловості, тобто легкої і деревообробної.

Наведені зауваження мають рекомендаційний характер, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи і не знижують її науковий рівень. Дисертант повною мірою володіє компетенціями зрілого науковця, має авторську наукову позицію, яку розкрито в його роботі.

Загальний висновок

Докторська дисертація Созанського Любомира Йосиповича є самостійною, завершеною, цілісною кваліфікаційною науковою працею, в якій представлено вирішення важливої науково-господарської проблеми – обгрунтування вибору імперативів розвитку промислового сектора економіки регіонів України в умовах економічної глобалізації. Дисертація має вагоме наукове загальнонаціональне значення і значну практичну цінність, а викладені у ній результати дослідження є актуальними, достовірними, обгрунтованими, змістовними і комплексними, що свідчить про виконання дослідження на високому професійному рівні. У роботі відсутній академічний плагіат, фабрикації, фальсифікації.

За складом вирішених завдань дисертація відповідає паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. Реферат у стислій формі відображає основний зміст дисертаційної роботи. Наукові положення, що виносяться на захист, знайшли своє відображення у публікаціях дисертанта. Практичну значимість авторських розробок підтверджують відповідні довідки про їх використання на рівні державних і регіональних органів влади.

Загалом дисертаційна робота «Імперативи розвитку промислового сектора економіки регіонів України в умовах економічної глобалізації» відповідає вимогам пп. 7, 8, 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197) і вимогам наказу МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40, а її автор, Созанський Любомир Йосипович, заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор
завідувач кафедри
економіки і підприємництва
Національного технічного
університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

Світлана ТУЛЬЧИНСЬКА

Вчений секретар:

Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
кандидат технічних наук, доцент

Валерія ХОЛЯВКО